

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2024.04.015>

УДК 341:33

Людмила НІКОЛЕНКО, д-р юрид. наук, проф.,
провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових
досліджень проблем економічної безпеки
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України», м. Київ, Україна
(orcid.org/0000-0002-3437-6968)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Ключові слова: принцип соціальної справедливості, судовий процес, принципи судочинства, принцип верховенства права, реалізація принципів.

Зазначено, що принцип соціальної справедливості є осередком системи принципів права, на підставі якого вирішуються будь-які справи у суді, як у разі виникнення протиріч у застосуванні інших принципів права, так і у разі виникнення колізій або прогалин у застосуванні законодавства. Розглянуто особливості реалізації принципу справедливості залежно від виду судового процесу. Підкреслено, що реалізація принципу соціальної справедливості здійснюється на всіх стадіях судового процесу, але актуалізується саме на стадіях судового розгляду та ухвалення рішення, визначення покарання. Принцип соціальної справедливості відіграє визначну роль як для правотворчої, так і для правозастосовної діяльності, використовується як стандарт здійснення правосуддя та гарантія захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Постановка проблеми. Соціальна справедливість є осередком демократичної держави, спрямованої на забезпечення рівності і захисту прав членів суспільства, виконання функції регулятора суспільства, оскільки єдність суспільства, його політична стабільність значною мірою залежать від взаємодії проявів справедливості.

Принцип соціальної справедливості у судовому процесі має вирішальне значення для підтримки довіри суспільства до правової системи та забезпечення безупередженого відправлення правосуддя. Однак реалізація цього принципу стикається з численними проблемами, зокрема з корупцією, нерівним доступом до правових та судових ресурсів. Аналіз судової практики свідчить, що у зацікавлених осіб не завжди є можливість ефективно використовувати надані їм права, що зумовлено як складністю їх реалізації, так і недосконалістю процесуального законодавства, а саме проблемами тлумачення та використання термінології,

Цитування: Ніколенко Л. Реалізація принципу соціальної справедливості у судовому процесі. *Економіка та право*. 2024. № 2. С. 15–27. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2024.04.015>

неузгодженістю нормативних актів, невідповідністю реаліям правозастосування тощо. Ці проблеми підривають довіру суспільства до судової влади та перешкоджають ухваленню справедливого судового рішення. Їх вирішення є критично важливим для зміцнення верховенства права та сприяння соціальній справедливості у судових процесах України.

Крім того, в умовах прагнення України стати повноправним членом європейського співтовариства, дотримання принципу соціальної справедливості у судових процесах має вирішальне значення для захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, визначення напрямів удосконалення правового регулювання, зокрема у рамках наближення законодавства України до *acquis* Європейського Союзу (далі ЄС).

Це актуалізує необхідність вироблення певних критеріїв для розуміння принципу соціальної справедливості в межах судового процесу, за якими можна буде оцінювати доцільність законодавчих змін для підвищення ефективності під час їх застосування для всіх учасників судового процесу. Реформи, що здійснюються в політичній, економічній, соціальній та законодавчій сферах, будівництва правової держави визначили перед законодавцем та правозастосовними органами комплекс завдань, пов'язаних зі створенням нового законодавства, забезпеченням його строгого, неуклонного виконання. Зрозуміло, що вирішення цього комплексу завдань можливо за умови, що ухвалені законодавчі акти та взагалі правозастосовна діяльність будуть базуватися на принципі соціальної справедливості.

Висновки дослідження стануть внеском у поточний дискурс щодо судових реформ, зміцнення верховенства права, сприяння дотримання рівності і соціальній справедливості у судових процесах в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Принцип соціальної справедливості був предметом дослідження представників різних наукових напрямів як минулого, так і сьогодення. Жодна наукова школа не стояла осторонь від надання тлумачення та вирішення проблем соціальної справедливості, виокремлення її якостей і функцій, але єдиної позиції в науці немає. Усе це свідчить про комплікаційність, варіативність, абстрактність і водночас про універсальність цієї категорії, яка не може належати лише праву.

Питанню соціальної справедливості присвятили свої дослідження представники філософії, соціології, етики, а саме: Джон Ролз, Платон, Арістотель, Роберт Нозік, Ю.М. Муляр, Л.П. Шумна, Фрідріх фон Гаек, М.Г. Тофтул, Л.І. Верецька та ін. У сфері економіки соціальну справедливість досліджували: Дж. Стігліц, Д. Родрік, О.І. Амоша, А.А. Гриценко, Г.М. Пилипенко, І.О. Курило, Т.І. Артьомова, Т.В. Бурлай, В.П. Антонюк, М.О. Кизим, Ю.С. Рогозян, А.Є. Санченко, О.М. Владимир, В.М. Роменська та ін. Свої праці дослідженню принципу соціальної справедливості присвятили вчені-юристи, зокрема В.А. Устименко, Р.А. Джабраїлов, В.К. Малолітнева, Т.С. Гудіма, Т.Г. Прохоренко, М.І. Козюбра, К.В. Легких, Р.М. Мінченко, Т.І. Фулей, О.О. Комарова, Н.В. Шелевер, І.П. Бахновська, О.А. Слободиська.

Уявлення про справедливість змінюється залежно від еволюції держави, суспільства і законодавства, а також від галузі її вивчення, тому для дослідження цієї категорії у правовому аспекті важливо розглянути її законодавче закріплення, а також виявити особливості реалізації на практиці.

Крім того, новітня практика правозастосування, продовження реформування судової системи, удосконалення законодавства, істотні зміни соціальної та економічної сфер, зумовлені війною, вимагають детальнішого дослідження принципу соціальної справедливості у судовому процесі.

Тож метою даної статті є дослідження принципу соціальної справедливості у судовому процесі, визначення особливостей його реалізації.

Результати дослідження. Ст. 1 Конституції України зазначає, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Її завданням як соціальної держави є забезпечення взаємної відповідальності держави і громадянина, забезпечення рівних прав і соціальної справедливості для всіх членів суспільства.

Г.П. Тимченко підкреслює, що право на судовий захист — гарантований Конституцією правовий інструмент, за допомогою якого суб'єкти права можуть домогтися відновлення порушеного права [1, с. 14].

Конституційне право на судовий захист належить до невідчужуваних та непорушних.

Кожен під час розгляду будь-якої справи в судах має право на правосуддя, яке відповідало б вимогам справедливості. Справедливість — одна з основних засад права, є вирішальною умовою у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права [2, с. 348—351].

Україна як сучасна правова держава характеризується самостійною та незалежною судовою системою, що ефективно забезпечує захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб і держави, діяльність якої ґрунтується на фундаментальних демократичних принципах. Зазначені принципи є основою формування законодавчих актів і орієнтирами під час захисту права та інтересів фізичних і юридичних осіб та держави.

Визначаючи загальноправові та галузеві принципи, які характеризують специфіку тих чи інших правовідносин, слід відокремити принципи судового процесу (правосуддя), оскільки від їх реалізації залежить ефективність механізму захисту прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, а також держави.

З аналізу судової практики можна зробити висновок, що суди у своїх рішеннях посиляються на справедливість, але вони також використовують такі поняття, як: «вимоги справедливості», «принцип справедливості», «юридична справедливість», «ідея соціальної справедливості», «категорія справедливості» і «соціальна справедливість». Проте змісту жодного з використовуваних понять і їх співвідношення не розкривають. У зв'язку з відсутністю одноманітної судової практики принцип соціальної справедливості розглядається як похідний принцип справедливості.

Принцип соціальної справедливості за своєю правовою природою є універсальним, що вналежить як до загальноправових, галузевих, так і до принципів судового процесу (правосуддя). Як підкреслено у статті «Принцип соціальної справедливості та особливості його застосування у взаємозв'язку із принципом верховенства права», принцип соціальної справедливості функціонує тільки у взаємодії з іншими принципами права [3, с. 3—14]. Порушення будь-якого принципу автоматично спричиняє порушення принципу соціальної справедливості. Сутність інших принципів не може бути повною мірою роз-

крита у відриві від принципу соціальної справедливості, оскільки реалізація кожного з них завжди порівнюється з феноменом соціальної справедливості. Отже, можна визнати принцип соціальної справедливості осердям системи принципів права, на підставі якого вирішуються будь-які справи у суді, як у разі виникнення протиріч у застосуванні інших принципів прав, так і в разі виникненні колізій або прогалин у застосуванні законодавства.

Ще з давніх часів учені прагнули визначити справедливість. Аристотель щодо сутності соціальної справедливості наголошував, що це один вид правосудності та відповідного права (*to dikaion*), пов'язаний із розподілом, а другий — це пропорційне право (*diort tikon*). Він також зазначав, що соціальна справедливість є такою тільки після її визнання за законом. Для встановлення справедливості треба звернутися до суду, тільки суд може встановити соціальну справедливість. Аристотель ототожнював справедливість із законністю, а також з рівним відношенням до людей та між людьми [4, с. 131—135].

Слід наголосити, що цей принцип найбільше підкреслює загальносоціальну сутність права, прагнення держави щодо побудови рівних прав і можливостей для всіх учасників правовідносин. Принцип соціальної справедливості пронизує всю систему права, втілюючись у конкретних правових нормах. Його цінність проявляється в результаті правозастосування, наприклад, у судовому рішенні, яке повинно бути соціально справедливим.

Під час ухвалення рішення суд стикається з проблемою рівноваги між справедливістю та законністю. За певних обставин принцип законності та принцип соціальної справедливості вступають у колізію, і виникає ситуація, коли законне рішення може бути соціально несправедливим, або навпаки, соціальне справедливе рішення є незаконним. У такому випадку колізія вирішується на користь права, оскільки суд не може ухвалити незаконне рішення, виправдовуючи його соціальними інтересами суспільства. Принцип соціальної справедливості застосовується для вирішення питань, що мають безперечний характер і залишені на розсуд суду. Отже, принципи законності та соціальної справедливості повинні доповнювати один одного, зберігаючи баланс.

Єдиного тлумачення та розуміння принципу соціальної справедливості не існує. Його неможливо розглядати як об'єктивну реальність, джерелом соціальної справедливості завжди є людина, а у процесі судового розгляду — суддя.

Вимоги щодо соціальної справедливості у кожній державі встановлювалися протягом років на рівні національного законодавства, і тільки з часом це призвело до уніфікації законодавства демократичних держав, зокрема, щодо справедливого судового розгляду; розроблення загальноновизнаних світових стандартів справедливості, які було покладено в основу нормативних актів міжнародного права. Міжнародні організації регламентували основні стандарти правосуддя в своїх нормативних актах (незалежність судової влади, справедливий судовий розгляд, рівні права учасників тощо), які отримали конкретизацію у внутрішньодержавному законодавстві через закріплення певних процесуальних гарантій.

Загальна декларація прав людини у ст. 10 передбачає право кожного на основі повної рівності на те, щоб його справа була розглянута прилюдно і з дотриманням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом [5].

У ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права також закріплюється норма, згідно з якою кожен має право під час розгляду будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або визначення його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону [6].

Відповідно п. 1 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Конвенція) кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [7].

Тобто право кожного на судовий захист, на справедливий судовий розгляд у розумний термін незалежним та неупередженим судом визначено й гарантується на міжнародному та внутрішньодержавному рівні.

Щодо реалізації принципу соціальної справедливості залежно від видів судового процесу, то, наприклад, у кримінальному судовому процесі соціальна справедливість віддзеркалюється в рівності громадян перед законом та в індивідуалізації покарання з урахуванням принципу гуманізму, закладеного у кримінальному праві по відношенню до злочинця. У контексті кваліфікації злочинів зрівнювальний аспект соціальної справедливості пов'язаний з однаковими підставами кримінальної відповідальності (ст. 12 Кримінального кодексу України (далі КК України)). Крім того, у процесі кваліфікації злочину застосовується єдиний підхід щодо обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, чинність закону про кримінальну відповідальність у часі та просторі, кримінально-правову оцінку злочинів одного виду, тощо. Принцип соціальної справедливості визначає, що будь-яке порушення тягне за собою негативні наслідки щодо особи, яка є винною. Проте ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за те саме кримінальне правопорушення більше одного разу (ст. 2 КК України) [8].

Слід підкреслити, якщо принцип соціальної справедливості у разі індивідуалізації покарання реалізується з урахуванням особистої характеристики винного, то для кваліфікації злочину пріоритетом є суспільні інтереси та безпека.

Соціальна справедливість застосовується в процесі судового розгляду через принцип справедливості нарівні з вимогами законності, обґрунтованості, істинності, вірогідності, рівності. Наприклад, у процесуальних кодексах певною мірою це закріплено у ст. 21, 337, 410, 414, 474 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), де наголошується на справедливому судовому розгляді, справедливому судовому рішенні, визначенні відповідності призначеного судом покарання ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого тощо; ст. 2 Господарського процесуального кодексу України (далі ГПК України), ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК України) та ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі КАС України) визначають завданням судочинства справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів. Вважається, що для ухвалення рішення суд дослідить усі обставини справи, надасть їм

правильну та всебічну оцінку з урахуванням всіх особливостей справи, застосує відповідні норми права, тобто здійснить усі вимоги до застосування права загалом, забезпечуючи у такий спосіб реалізацію принципу соціальної справедливості.

Адже судові рішення буде сприйматися учасниками судового процесу як справедливе, якщо воно відповідає загальноприйнятим у суспільстві етичним і моральним стандартам. Під час розгляду справи суддя використовує законодавчі акти, які є універсальними для розгляду будь-яких справ, але завданням судді є визначення балансу між правовою та суспільною оцінкою ухваленого судового рішення з урахуванням усіх індивідуальних особливостей справи з метою задоволення інтересів учасників справи. Правозастосовну діяльність судових органів можна визнати юридичним засобом реалізації принципу соціальної справедливості.

Згідно зі ст. 124 Конституції України правосуддя в державі здійснюється винятково судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій не допускається. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір і будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [9].

Правосуддя як форма правозастосовної діяльності характеризується специфічними особливостями, що дають можливість виділити його як самостійну особливо значиму форму правозастосування: ніякі інші органи чи посадові особи не можуть здійснювати таку форму правозастосовної діяльності, крім суду; суди ухвалюють правозастосовні рішення у формі вироків, ухвал, рішень, постанов іменем України; розглядають у судових засіданнях адміністративні, господарські, цивільні справи стосовно спорів про права та інтереси громадян, громадських об'єднань, підприємств і установ різної форми власності, а також кримінальні справи із засудженням осіб, винних у вчиненні злочину, або виправданням невинуватих; здійснюють діяльність у процесуальних формах, які чітко встановлені законодавством для розгляду цивільних, господарських, кримінальних та деяких видів адміністративних справ [10, с. 60–61].

Правозастосовну діяльність органів судової влади в контексті принципу соціальної спра-

ведливості можна визначити як організаційно-правову, складну і послідовну діяльність, що відбувається з урахуванням визначених стадій і регламентується процедурними нормами (господарсько-процесуальними, адміністративно-процесуальними, цивільно-процесуальними та кримінально-процесуальними), які встановлюють чіткий порядок правозастосування і забезпечують логічну завершеність [11].

Саме діяльність суду забезпечує соціальну справедливість покарання, порядок, зокрема господарський, дотримання та відновлення прав і законних інтересів учасників судового процесу. Реалізація принципу соціальної справедливості здійснюється на всіх стадіях судового процесу, але актуалізується саме на стадіях судового розгляду та ухвалення рішення, визначення покарання. У кримінальному судовому процесі факт ухвалення вироку наголошує на тому, що справедливе покарання реалізовано і держава припиняє примус, або що справедливе покарання не реалізовано і примус буде ще застосований.

Визначений у законодавстві порядок здійснення судового процесу ще не гарантує його учасникам захист від порушення їхніх прав, свобод, законних інтересів та отримання соціально справедливого результату розгляду справи. Для досягнення мети судового розгляду суд зобов'язаний забезпечити захист прав, свобод та законних інтересів учасників процесу, створити належні умови для реалізації прав учасників судового процесу, своєчасно вживати заходи щодо задоволення їхніх законних вимог.

Законодавство передбачає різні можливості реалізації принципу соціальної справедливості. Ст. 29 Конституції України надає право кожному затриманому у будь-який час оскаржити в суді своє затримання, а ст. 55 містить норму, згідно з якою кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [9].

Згідно з вимогами ст. 368 КПК України, ухвалюючи вирок, суд повинен вирішити питання стосовно обставин, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме; яка міра покарання має бути при-

значена обвинуваченому і чи повинен він її відбувати; які обов'язки слід покласти на особу в разі її звільнення від відбування покарання випробуванням та ін. [12].

З метою реалізації принципу соціальної справедливості судовий розгляд має відповідати таким вимогам: надавати право на доступ до суду; гарантувати належний судовий захист; надавати сторонам рівні процесуальні можливості; забезпечувати гласність судового процесу; гарантувати розгляд справи незалежним та неупередженим судом, створеним на підставі закону у розумний строк; забезпечувати можливість надання доказів для обґрунтування своїх вимог; гарантувати право на вмотивоване судові рішення; забезпечувати право на виконання судового рішення.

Стосовно розгляду господарських спорів, то судові рішення досить суттєво впливає не тільки на учасників судового розгляду, а й інших суб'єктів. Суду щоразу необхідно оцінювати економічні наслідки щодо ухвалених рішень з огляду на те, що кожне рішення господарського суду тягне ланцюжок наслідків як для фізичних та юридичних осіб, так і для держави. Кожне судові рішення має бути соціально справедливим, містити економічну логіку і сенс.

Аналіз судової практики показує, що суди у своїх рішеннях часто посиляються на справедливість. Так, наприклад, Київський районний суд м. Харкова у рішенні від 03.10.2023 у справі № 643/2061/23 зазначив, що, виконуючи завдання цивільного судочинства, окрім основних принципів: справедливості, добросовісності та розумності, суд також керується аксіомою цивільного судочинства: *Placuit in omnibus rebus praecipuum esse iustitiae aequitatisque quam stricti iuris rationem*, яка означає «У всіх юридичних справах правосуддя й справедливість мають перевагу перед строгим розумінням права» [13]. У рішенні господарського суду міста Києва від 23.07.2019 у справі № 910/5333/19 підкреслено, що значення принципів справедливості та добросовісності поширюється не тільки на сферу виконання зобов'язань, а й на сферу користування правами, тобто такі засади здійснення судочинства є своєрідною межею між припустимим використанням права (як формою правомірного поведіння) та зловживанням правами (як формою недозволеного використання прав) [14].

Це доводить, наскільки важливим є дотримання принципу соціальної справедливості у судовому процесі.

Конституційний Суд України у рішенні від 02.11.2004 № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання) зазначає, що одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а охоплює й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права, як зазначено у рішенні Конституційного Суду України, об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, зокрема обмежувати свободу та рівність особи [15].

Як зазначено вище, принцип соціальної справедливості пов'язаний із принципом незалежності суду, який також спрямований на забезпечення принципу верховенства права та тісно взаємопов'язаний із принципом неупередженості. Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 2006/23 від 27.08.2006, визначають незалежність суду як передумову забезпечення правопорядку та гарантію справедливого вирішення справи у суді [16]. Суддя реалізує принцип соціальної справедливості на підставі визначених у законодавстві процесуальних гарантій. Саме законність є не тільки передумовою, а й умовою реалізації соціальної справедливості. Суддя повинен забезпечувати формальну рівність для реалізації соціальної справедливості. Він застосовує принцип соціальної справедливості як коригувальний правовий регулятор стосовно правових норм і ставлення суспільства до справедливості.

М. Братасюк зазначав, що існує ряд найважливіших аспектів, які необхідно дослідити судді (колегії суддів) під час судового процесу, зокрема «...покарання повинно реалізовувати принцип справедливості, який дасть максимальний соціальний ефект для недопущення подальших аналогічних неправомірних дій; покарання має здійснюватися відповідно до принципів верховенства права; покарання

повинно бути реалізовано із дотриманням прав та свобод людини» [17, с. 60—72].

Досліджуючи роль суду в ході реалізації принципу соціальної справедливості у судовому процесі, потрібно звернути увагу на можливість, яка надається суддям державою, а саме суддівський розсуд. Тобто суб'єктивну можливість судді дати власну оцінку певним категоріям, чітко не визначеним нормою права. Зрозуміло, що неможливо визначити в законодавстві всі життєві ситуації або впровадити єдиний стандарт застосування норми права. Застосовуючи під час розгляду справи судовий розгляд, суддя ухвалює рішення, у справедливості і законності якого він переконаний. У цьому сенсі судовий розсуд є невід'ємною умовою реалізації принципу соціальної справедливості у процесі ухвалення рішення. Судовий розсуд допомагає знайти законне обґрунтування та підходити до вирішення кожної справи індивідуально, з урахуванням обставин справи, як цього вимагають міжнародні норми та Європейський суд з прав людини.

Слід погодитися, що найнасиченішими на так звані оціночні поняття є норми цивільного права, що регулюють широке коло особистих немайнових та майнових відносин. Наприклад, «розумний строк», «майновий стан заподіювача шкоди», «великий розмір» тощо [18, с. 146—152]. Оціночні поняття містять й інші кодекси. Наприклад, ГПК України містить такі оціночні поняття, як «завчасно», «негайно», «розумні сумніви», «забезпечення розумного балансу» тощо. У ст. 36 КК України тільки визначення поняття необхідної оборони містить декілька оціночних суджень, не беручи до уваги поняття «негайно», «політичний характер» та ін. Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) також містить оціночні поняття: «нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії», «невідкладно», «інтерес» тощо.

Оціночне поняття можна охарактеризувати як невизнане законом загальне поняття, що тлумачиться визначеними суб'єктами самостійно на підставі професійної правосвідомості, дослідження й оцінки фактів або доказів. Саме суддя відіграє вирішальну роль, використовуючи свою професійну правосвідомість, здібності тлумачення у застосуванні оціночних понять, що сприяє, зокрема, реалізації принципу соціальної справедливості [19, с. 74—78].

Суддівський розсуд як суб'єктивна складова соціальної справедливості застосовується також для оцінки доказів. Зважаючи на те, що судові рішення має бути не тільки законним, але й обґрунтованим, прозора та зрозуміла для сторін (сторони) оцінка доказів судом є важливим фактором соціалізації категорії «справедливість» у діяльності відповідного органу [18, с. 146—152].

У ст. 86 ГПК України зазначено, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також вірогідність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Аналогічну норму містять ЦПК України і КАС України [20].

Стаття 94 КПК України встановлює, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності і взаємозв'язку для ухвалення відповідного процесуального рішення [12].

Суддя, оцінюючи докази у кримінальному провадженні, керується винятково законом на відмінну від господарського, цивільного та адміністративного провадження, адже закон не може передбачити якогось універсального підходу до оцінки обставин справи та доказів.

Попри те, що процесуальні кодекси не містять прямого посилання на принцип соціальної справедливості, вони передбачають його реалізацію суддею протягом судового розгляду.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 30.01.2003 № 3-рп/2003 (справа № 1-12/2003) зазначив, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення у правах [21].

Інколи протягом судового процесу принцип соціальної справедливості не реалізується, що призводить до оскарження рішень національних судів у Європейському Суді з прав людини. Також може виникнути ситуація, коли під час розгляду справи суддя бачить, що і закон, який підлягає застосуванню у спірних

правовідносинах, не є справедливим. У рішенні Конституційного Суду України від 11.10.2005 № 8-рп/2005 у справі про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання зазначено, що діяльність правотворчих і правозастосовних органів має здійснюватися за принципом справедливості [22].

У рішенні від 22.09.2005 № 5-рп/2005 у справі про постійне користування земельними ділянками Конституційний Суд України зазначає, що із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакового застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі [23].

У рішенні від 04.06.2019 № 2-р/2019 Конституційний Суд України досліджував можливість обмеження конституційних прав і свобод та висловив думку про те, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими. Суд звертає увагу й на те, що у разі регулювання соціальних прав із метою забезпечення соціальної справедливості застосування принципу абсолютної рівності може спричинити ситуацію, за якої внесення змін до будь-яких нормативно-правових актів (щодо прав та обов'язків осіб) буде неможливим, та створити загрозу економічній безпеці держави (призвести до негативних фінансових наслідків) [24].

Конституційний Суд України розкриває сутність справедливості через принцип розмірності, або пропорційності у рішенні від 20.06.2007 № 5-рп/2007 де зазначає, що розмірність (пропорційність) обмеження прав кредиторів суб'єктів господарювання у комунальному секторі економіки на задоволення своїх вимог у провадженні у справах про банкрутство має визначатися відповідно до встановлених принципів справедливості [25].

Крім того, Конституційний Суд України вказує на порушення принципу справедливості. Наприклад, Конституційний Суд України у рішенні від 18.02.2020 № 2-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України зазначив, що усі судді у відставці, незалежно від того, коли вони пішли у відставку, і пройшли чи не пройшли кваліфікаційне оцінювання, повинні мати однакове грошове забезпечення для судді у відставці. Якщо люди-

на на момент набуття чинності закону про судоустрій і статус суддів мала вік 65 років, по досягненні якого судді йдуть у відставку, то вона фізично не могла виконати вимоги закону про проходження кваліфікаційного оцінювання. Після цього треба було ще пропрацювати три роки. Тому в цій частині порушується принцип рівності і справедливості [26].

На підставі позицій Конституційного Суду України можна зробити висновок, що суд є гарантом реалізації принципу соціальної справедливості. Цей принцип активно застосовується судами під час вирішення справ, забезпечуючи рівність всіх перед законом і судом. Слід погодитися з думкою Н.В. Шелевер, що найвищою соціальною цінністю є права, свободи та інтереси людини, які повинні бути захищені справедливим судом [27, с. 259—263].

Реалізація принципу соціальної справедливості у судовому процесі складається з неупередженості суду під час розгляду справи, обґрунтованості рішень, рівності всіх перед законом, пропорційності порушення та відповідальності, відповідності меті та засобам для її досягнення.

Неупередженість суду забезпечується передусім незалежністю суддів, підпорядкуванням їх лише закону. Зазвичай це відсутність упереджень або необ'єктивності, існування або відсутності яких можна перевірити за допомогою різних способів відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції. Неупередженість суду забезпечується правом учасників процесу на відвід судді або правом судді щодо самовідводу, а також правом на перегляд справи в порядку апеляційного, касаційного провадження, перегляду за нововиявленими або винятковими обставинами.

Обґрунтованість судових рішень забезпечується визначеним законодавством порядком судового розгляду, правами учасників справи впливати на процес розгляду. Наприклад, подавати докази; заявляти клопотання; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду тощо.

Висновки. Соціальна справедливість не заявлена як принцип судового процесу в національному законодавстві, але пронизує всі правові норми та виконує інтегративну роль у системі принципів процесу. Принцип со-

ціальної справедливості обґрунтовує інші принципи, визначаючи межі їхньої дії, співвідношення між ними залежно від конкретних умов, часу та є підставою для ухвалення справедливого судового рішення.

На жаль, говорити про неухильне дотримання соціальної справедливості у судовому процесі сьогодні в Україні неможливо. Це зумовлено суттєвим впливом на суди виконавчої влади та інших державних структур, низькою правовою культурою населення, іноді відсутністю рівних прав у судовому процесі та іншими факторами.

Принцип соціальної справедливості у судовому процесі є основоположним принципом, який визначається національним і міжнародним законодавством, реалізується в процесуальній формі, що охоплює судовий контроль та розсуд і відповідає уявленням не тільки учасників судового розгляду, а й інших осіб

щодо збалансованості суспільних відносин, призначення покарання і оцінки доказів.

Для дотримання принципу соціальної справедливості необхідно, по-перше, продовжити реформування судової системи, застосовуючи такі механізми, що зроблять суди доступнішими для учасників, незалежними від органів виконавчої влади; по-друге, діяльність учасників судового засідання повинна базуватися тільки на принципах і стандартах, визнаних в європейському співтоваристві; по-третє, ухваленні судові рішення повинні бути не тільки справедливими, а й мотивованими та зрозумілими для всіх учасників судового розгляду.

Принцип соціальної справедливості відіграє визначну роль для правотворчої та правозастосовної діяльності, використовується як стандарт здійснення правосуддя та гарантія захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тимченко Г.П. Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2002. 20 с.
2. Тицька Я.О., Шкодовська Ю.Ю. Право на судовий захист в системі прав людини: науково-теоретичний аспект у сучасному контексті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 348—351. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/90.pdf (дата звернення: 15.08.2024).
3. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А., Малолітнева В.К., Гудіма Т.С. Принцип соціальної справедливості та особливості його застосування у взаємозв'язку із принципом верховенства права. *Економіка та право*. 2022. № 3. С. 3—14. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.03.003>
4. Арістотель. Нікомахова етика / переклад з давньогрецької Віктор Ставнюк. Київ: Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
5. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015. (дата звернення: 15.08.2024).
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року: Ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 № 2148-VIII. *Міжнародні документи по правам людини*. Харків: Арсин, ЛТД, 2000. С. 64—85.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
9. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96ВР. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20200101#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
10. Дума В., Цимбалюк В. Правозастосування та форми його здійснення. *Правова інформатика*. 2006. № 3 (11). С. 59—62.
11. Заверуха О. Виклики воєнного стану у правозастосовній діяльності судів. 06.07.2023. *Судова влада України*. URL: <https://goo.su/H811> (дата звернення: 15.08.2024).

12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
13. Рішення Київського районного суду м. Харкова від 03.10.2023 у справі № 643/2061/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113997089> (дата звернення: 15.08.2024).
14. Рішення господарського суду міста Києва від 23.07.2019 у справі № 910/5333/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83377918> (дата звернення: 15.08.2024).
15. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. Ст. 2975.
16. Бангалорські принципи поведінки суддів, які схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27.07.2006 № 2006/23. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text (дата звернення: 15.08.2024).
17. Братасюк М.Г. Співвідношення загальних принципів та норм права в основних типах праворозуміння. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 60—72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmrrp_2016_1_7. (дата звернення: 15.08.2024).
18. Легких К.В. Справедливість як принцип діяльності національних судів. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 3 (69). Т. 2. С. 146—152.
19. Ніколенко Л.М. Оціночні поняття: особливості застосування у господарському судочинстві: матеріали круглого столу: *Треті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова* (м. Київ, 20 липня 2021 р.). Київ, 2021. С.74—78.
20. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
21. Рішення Конституційного Суду України від 30.01.2003 № 3-рп/2003 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
22. Рішення Конституційного Суду України від 11.10.2005 № 8-рп/2005 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
23. Рішення Конституційного Суду України від 22.09. 2005 № 5-рп/2005 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
24. Рішення Конституційного Суду України від 04.06. 2019 № 2-р/2019 у справі за конституційними поданнями 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про пенсійне забезпечення» та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про пенсійне забезпечення», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про державну службу», «Про судову експертизу», «Про Національний банк України», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про статус народного депутата України», «Про дипломатичну службу», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про Кабінет Міністрів України», «Про прокуратуру», а також Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 13.10.1995 № 379/95-ВР. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-19#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
25. Рішення Конституційного Суду України від 20.06.2007 № 5-рп/2007 у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Кіровоградобленерго» про офіційне тлумачення положень частини

- восьмої статті 5 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-07#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
26. Рішення Конституційного Суду України від 18.02.2020 № 2-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
27. Шелевер Н.В. Принцип справедливості та його реалізація Конституційним Судом України під час здійснення правосуддя. *Актуальні проблеми держави і права*. С. 259–263. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a2db0485-bbe1-4b69-ac89-3378aed8f531/content> (дата звернення: 15.08.2024).

Надійшла 17.08.2024

REFERENCES

1. Tymchenko H.P. Sposoby ta protsesualni formy zakhystu tsyvilnykh prav: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy im. Ya. Mudroho. Kharkiv, 2002. 20 p. [in Ukrainian].
2. Tytska Ya.O., Shkodovska Yu.Iu. Pravo na sudovy zakhyst v systemi prav liudyny: naukovy-teoretychnyi aspekt u suchasnomu konteksti. *Yurydychni naukovy elektronnyi zhurnal*. 2021. No. 9. P. 348–351. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/90.pdf [in Ukrainian].
3. Ustyomenko V.A., Dzhabrailov R.A., Malolitneva V.K., Hudima T.S. Pryntsyp sotsialnoi spravedlyvosti ta osoblyvosti yoho zastosuvannya u vzaiemozv'язku iz pryntsypom verkhovenstva prava. *Ekonomika ta pravo*. 2022. No. 3. P. 3–14. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.03.003> [in Ukrainian].
4. Aristotel. Nikomakhova etyka / pereklav z davnohretskoi Viktor Stavnjuk. Kyiv: Akvilon-Plius, 2002. 480 p. [in Ukrainian].
5. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: pryiniata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10.12.1948. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].
6. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava 1966 roku: Ratyfikovanyi Ukazom Prezycji Verkhovnoi Rady Ukrainskoi RSR vid 19.10.1973 No. 2148-VIII. *Mizhnarodni dokumenty po pravam liudyny*. Kharkiv: Arsyn, LTD, 2000. P. 64–85 [in Ukrainian].
7. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1997. No. 40. St. 263 [in Ukrainian].
8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
9. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 No. 254k/96 VR. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20200101#Text> [in Ukrainian].
10. Duma V., Tsymbaliuk V. Pravozastosuvannya ta formy yoho zdiisnennia. *Pravova informatyka*. 2006. No. 3 (11). P. 59–62 [in Ukrainian].
11. Zaverukha O. Vyklyky voiennoho stanu u pravozastosovnnii diialnosti sudiv. 06.07.2023. *Sudova vlada Ukrainy*. URL: <https://goo.su/H811> [in Ukrainian].
12. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 No. 4651-VI. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
13. Rishennia Kyivskoho raionnoho sudu m. Kharkova vid 03.10.2023 u spravi No. 643/2061/23. *Yedyni derzhavnyi reistr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113997089> [in Ukrainian].
14. Rishennia hospodarskoho sudu mista Kyieva vid 23.07.2019 u spravi No. 910/5333/19. *Yedyni derzhavnyi reistr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83377918> [in Ukrainian].
15. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 02.11.2004 № 15-rp/2004 u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statti 69 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro pryznachennia sudom bilsh miakoho pokarannia). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2004. No. 45. St. 2975 [in Ukrainian].
16. Banhalorski pryntsypy povedinky suddiv, yaki skhvaleni rezoliutsiieiu Ekonomichnoi ta Sotsialnoi Rady OON vid 27.07.2006 No. 2006/23. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text [in Ukrainian].

17. Bratasiuk M.H. Spivvidnoshennia zahalnykh pryntsyv ta norm prava v osnovnykh typakh pravorozuminnia. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. 2016. No. 1. P. 60-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_1_7 [in Ukrainian].
18. Lehkykh K.V. Spravedlyvist yak pryntsyv diialnosti natsionalnykh sudiv. *Derzhava ta rehiony. Serii: Pravo*. 2020. No. 3 (69). T. 2. P. 146-152 [in Ukrainian].
19. Nikolenko L.M. Otsinochni poniattia: osoblyvosti zastosuvannia u hospodarskomu sudochynstvi: materialy kruhloho stolu: *Treti naukovy chytannia pamiati akademika V.K. Mamutova* (m. Kyiv, 20 lypnia 2021 r.). Kyiv, 2021. P. 74-78 [in Ukrainian].
20. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.11.1991 No. 1798-XII. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> [in Ukrainian].
21. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 30.01.2003 № 3-rp/2003 u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen chastyny trettoi statti 120, chastyny shstoi statti 234, chastyny trettoi statti 236 Kryminalno-protsesualnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro rozghliad sudom okremykh postanov slidchoho i prokurora). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text> [in Ukrainian].
22. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 11.10.2005 No. 8-rp/2005 u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy ta 50 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen abzatsiv tretoho, chetvertoho punktu 13 rozdil XV «Prykintsevi polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia» ta ofitsiynoho tlumachennia polozhennia chastyny trettoi statti 11 Zakonu Ukrainy «Pro status suddiv» (sprava pro riven pensii i shchomisiachnoho dovichnoho hroshovoho utrymannia). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05#Text> [in Ukrainian].
23. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 22.09. 2005 No. 5-rp/2005 u spravi za konstytutsiinym podanniam 51 narodnoho deputata Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statti 92, punktu 6 rozdil X «Perekhidni polozhennia» Zemelnogo kodeksu Ukrainy (sprava pro postiine korystuvannia zemelnymy diliankami). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> [in Ukrainian].
24. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 04.06. 2019 No. 2-r/2019 u spravi za konstytutsiinym podanniam 45 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen Zakonu Ukrainy «Pro pensiine zabezpechennia» ta 48 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen zakoniv Ukrainy «Pro pensiine zabezpechennia», «Pro status i sotsialnyi zakhyst hromadian, yaki postrazhdaly vnaslidok Chornobylskoi katastrofy», «Pro pensiine zabezpechennia osib, zvilnennykh z viiskovoi sluzhby, ta deiakykh inshykh osib», «Pro derzhavnu sluzhbu», «Pro sudovu ekspertyzu», «Pro Natsionalnyi bank Ukrainy», «Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia», «Pro status narodnoho deputata Ukrainy», «Pro diplomatychnu sluzhbu», «Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia», «Pro Kabinet Ministriv Ukrainy», «Pro prokuraturu», a takozh Polozhennia pro pomichnyka-konsultanta narodnoho deputata Ukrainy, zatverdzhеноho Postanovoiu Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 13 zhovtnia 1995 roku № 379/95-VR. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-19#Text> [in Ukrainian].
25. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 20 chervnia 2007 No. 5-rp/2007 u spravi za konstytutsiinym zvernenniam vidkrytoho aktsionernoho tovarystva «Kirovohradoblenerho» pro ofitsiine tlumachennia polozhen chastyny vosmoi statti 5 Zakonu Ukrainy «Pro vidnovlennia platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannia yoho bankrutom» (sprava shchodo kredytoriv pidpriemstv komunalnoi formy vlasnosti). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-07#Text> [in Ukrainian].
26. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 18.02. 2020 No. 2-r/2020 u spravi za konstytutsiinym podanniam Verkhovnoho Sudu Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen punktiv 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 rozdil XII «Prykintsevi ta perekhidni polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv» vid 02.06.2016 No. 1402-VIII. *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text> [in Ukrainian].
27. Shelever N.V. Pryntsyv spravedlyvosti ta yoho realizatsiia Konstytutsiinym Sudom Ukrainy pid chas zdiisnennia pravosuddia. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. P. 259-263. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a2db0485-bbe1-4b69-ac89-3378aed8f531/content> [in Ukrainian].

Received 17.08.2024

Lyudmila NIKOLENKO,

Dr. Sci. (Law), Professor, leading researcher

department of economic and legal studies of economic security problems

State Organization “V. Mamutov Institute of Economic

and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-3437-6968

IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF SOCIAL JUSTICE IN THE COURT PROCEDURE

The article examines the principle of social justice and the peculiarities of its implementation in the judicial process. It is emphasized that the principle of social justice in the judicial process is crucial for maintaining public trust in the legal system and ensuring the impartial administration of justice.

The principle of social justice is the core of the system of principles of law, on the basis of which any cases are decided in court, both in the event of contradictions in the application of other principles of law, and in the event of conflicts or gaps in the application of legislation.

In order to implement the principle of social justice, the judicial proceedings must meet the following requirements: provide the right of access to the court; to guarantee proper judicial protection; provide the parties with equal procedural opportunities; to ensure the publicity of the judicial process; to guarantee consideration of the case by an independent and impartial court established on the basis of the law within a reasonable time; to provide the opportunity to provide evidence to substantiate one's claims; guarantee the right to a reasoned court decision; ensure the right to execute a court decision.

Investigating the role of the court in the process of implementing the principle of social justice in the judicial process, attention is drawn to the opportunity provided to judges by the state, namely to judicial discretion. Applying a judicial review to a case, the judge makes a decision that he is convinced is fair and legal. In this sense, judicial discretion is an integral condition for the implementation of the principle of social justice when making a decision.

The positions of the Constitutional Court of Ukraine were analyzed and it was concluded that the court is the guarantor of the implementation of the principle of social justice. The principle of social justice is actively applied by the courts when deciding cases, ensuring everyone's equality before the law and the court.

The principle of social justice plays a significant role in both law-making and law-enforcement activities, it is used as a standard for the administration of justice and a guarantee of protection of the rights and legitimate interests of individuals and legal entities.

Keywords: principle of social justice, judicial process, principles of judicial procedure, principle of rule of law, implementation of principles.